

RSV? GEEN ENGE ZIEKTE!

ILLUSTRATIES
Rutger Van Parys

TEKST
Eva Tiquet

“RSV?! lew!!!” Dat is vandaag, in een virusonvriendelijk klimaat, een heel logische reactie. Maar we kunnen je geruststellen. RSV is geen enge ziekte. Het is de afkorting van ‘relationele en seksuele vorming’. Een woordencombinatie waarvan veel leraren, leerlingen en ouders spontaan een samengeknepen maag krijgen. Mondmaskers helpen hier niet. Maar wel enkele duidelijke antwoorden en heldere methodieken van Sensoa. Ook over seksuele integriteit en grensoverschrijdend gedrag op school geeft Sensoa bruikbare tips. An Victoir (Vrij CLB Netwerk) kadert al deze informatie in het decreet leerlingenbegeleiding.

Seksuele vorming:

begin vroeg en breed

Relationele en seksuele vorming in de kleuter- en lagere school?
Natuurlijk! Maar hoe doe je dat?

WAT VERSTAAN WE ONDER RELATIONELE EN SEKSUELE VORMING?

Relationele en seksuele vorming (RSV) roept heel wat automatische associaties op. Je leerlingen denken misschien meteen aan verliefdheid. Je collega's aan een voorbereiding op de eerste menstruatie. Sommige ouders schieten in een beschermende reflex wanneer ze 'seksualiteit' en 'kinderen' in één zin horen.

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) definieert seksuele vorming zo:

"Seksuele vorming betekent leren van cognitieve, emotionele, sociale, interactieve en fysieke aspecten van seksualiteit. Seksuele vorming start vroeg in de kindertijd en gaat door in de adolescentie en volwassenheid. Voor kinderen en jongeren wil seksuele vorming de seksuele ontwikkeling beschermen en ondersteunen.

Seksuele vorming voorziet en versterkt kinderen en jongeren gradueel met informatie, vaardigheden en positieve waarden, die hen in staat stellen

hun seksualiteit te begrijpen en ervan te genieten, veilige en bevredigende relaties te hebben en verantwoordelijkheid te nemen voor de eigen en andermans seksuele gezondheid en welzijn. Het stelt hen in staat keuzes te maken die de kwaliteit van hun leven verhogen en bijdragen aan een solidaire en rechtvaardige maatschappij. Alle kinderen en jongeren hebben het recht op toegang tot seksuele vorming aangepast aan hun leeftijd." (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010).

Dit valt ons op:

- Het is een heel positieve kijk op relaties en seksualiteit, mensen kunnen veel voldoening, rust, intimiteit, vertrouwen en plezier uit hun relaties en seksualiteit halen. Probeer naast risico's dus ook aandacht te geven aan plezier, vertrouwen, enzovoort.
- Seksuele opvoeding start in de vroege kindertijd en is steeds leeftijdsadequaat. Kinderen zien ook hoe relaties en liefde worden geuit, dat sommige kindjes twee papa's hebben,

TEKST

Wannes Magits
beleidsmedewerker
Jongeren, Sensoa

welke woorden als taboe worden beschouwd. Ze leven in een relationele en seksuele wereld en willen deze ook beter leren begrijpen. De seksualiteitsbeleving bij kinderen is dus fundamenteel anders dan de seksualiteit die we bij volwassenen zien, en is tegelijkertijd een voorbereiding erop. Je kan dus in de kleuterklas al praten over relaties en seksualiteit, maar dit zal een heel andere invulling krijgen dan in het secundair onderwijs.

- Er zitten ook beschermende aspecten in: relaties en seksualiteit zijn pas fijn als ze veilig zijn en er een wederzijdse verantwoordelijkheid voor elkaar is. Seksuele opvoeding is dus niet waardenvrij. Het is niet 'doe maar op', maar 'hou rekening met wat je zelf wil én met elkaar'. Denk dus op voorhand goed na over welke waarden je wil meegeven, zo kan je ook gemakkelijker meer uitleg geven als ouders vragen over je lessen zouden hebben. Misschien vind je deze waarden wel terug in je schoolvisie, of misschien kan je ze nog toevoegen?
- Seksuele vorming is empowerend en emancipatorisch. Het stelt kinderen in staat om zelf in de mate van het mogelijke keuzes te maken, en helpt om kwetsbare mensen weerbaar te maken en te beschermen. We vertrekken hierbij van een mensenrechtenperspectief. Mensen hebben onvervreemdbare rechten, waaronder het recht op privacy, op gelijkwaardige behandeling, op informatie, en het recht om vrij te zijn van geweld of verwaarlozing. Help je leerlingen dus om zelf na te denken, informatie te verzamelen, steun te zoeken, een mening te formuleren en keuzes te maken. Ontkracht stereotypen en discriminatie.

Deze uitgangspunten zitten niet toevallig vervat in onze kwaliteitscriteria voor RSV (sensoa.be).

THUIS OF OP SCHOOL?

Hoewel ouders de eerste en voornaamste opvoeders zijn van kinderen, ook als het over relaties en seksualiteit gaat, speelt de school een cru-

ciële rol. Seksuele ontwikkeling stopt niet plots aan de schoolpoort. Klassikale seksuele vorming geeft kinderen de mogelijkheid om elkaars mening én de wetenschappelijk correcte informatie te horen. Dat is iets wat thuis vaak niet mogelijk of haalbaar is. Daarnaast zijn de afspraken en regels, en het voorbeeldgedrag van de onderwijsprofessionals een extra gedragskader voor kinderen. Zet de auto's en poppen dus door elkaar in hoeken van de kleuterklas. En vraag niet of er twee sterke jongens komen helpen. Maar vraag naar twee sterke kinderen.

ZIJN ZE DAAR NIET TE JONG VOOR?

Sommige volwassenen vrezen dat RSV kinderen zal aanzetten tot seksueel gedrag. Onderzoek wijst echter het tegendeel uit. Kinderen die goed geïnformeerd zijn, maken meer bewuste keuzes, zijn meer weerbaar en starten later met volwassen seksueel gedrag (BZgA, 2016).

Om ervoor te zorgen dat je les aansluit bij de ontwikkelingsfase van je leerlingen, vertrek je best van hun vragen. In de lagere school kan je hun vragen in een vragendoos verzamelen, die je dan anoniem kan behandelen doorheen de volgende lessen. Zowel in de kleuterklas als in de lagere school komen de vragen vanzelf na je eerste klasgesprek/poppenspel/oefening.

Beantwoord de vragen van kleuters en leerlingen eerst algemeen, zonder dingen te verbloemen, en ga dan steeds een beetje meer in detail op basis van hun bijkomende vragen. Moest je nu toch iets zeggen dat echt hun petje te boven gaat, dan zul je zien dat ze snel hun aandacht zullen verliezen. Vaak blijven dingen nazinderen, en komen ze de dag erop met nog een vraag. Hou hier rekening mee in je planning door zelf nog eens af te toetsen of er iemand vragen heeft over de dag ervoor.

Op sensoa.be vind je een leerlijn die aangeeft wat je best op welke leeftijd bespreekt met kinderen. Je vindt er ook meteen heel wat materiaal om mee aan de slag te gaan.

In dit artikel gebruikt de auteur de termen relationele en seksuele vorming, de afkorting RSV, maar ook seksuele opvoeding en seksuele vorming. "Met al deze termen bedoelen we hier hetzelfde. De verschillende benamingen gebruiken we enkel om wat afwisseling te brengen. Seksuele vorming roept het idee op dat we het enkel over seks willen hebben en dat is in de context van opvoeding en vorming nooit het geval. De relationele component is altijd even belangrijk."

Grenzen voor kleuteronderwijs

Om je op weg te helpen, zetten we hier de leerdoelen uit de leerlijn 'grenzen voor kleuteronderwijs' op een rijtje:

Leerlingen kennen het verschil tussen gewenste en niet-gewenste aanrakingen

- Herkennen van leuke en niet-leuke gevoelens bij aanrakingen.
- Als je iets niet leuk vindt, moet je dit zeggen.
- Er zijn intieme plekken die je bij niemand mag aanraken zoals penis, vagina, borsten of billen.
- Het is niet oké wanneer anderen je aanraken op intieme plaatsen zonder jouw toestemming.
- Je moet de kans krijgen om ja of nee te zeggen voordat iemand je zomaar aanraakt op intieme plaatsen.
- Andere aanrakingen zijn oké, zolang de ander dit ook vindt.

Leerlingen kunnen non-verbaal en verbaal communiceren over hun lichamelijke grenzen

- Soms toont een kindje dit door lichaamstaal (bijvoorbeeld wegtrekken, wenen, gezichtsuitdrukking, ...).
- Je kan ook bij jezelf nadenken: 'Hoe zou ik mij voelen als dit met mij zou gebeuren?'
- Wanneer iemand 'nee' zegt tijdens een spel of wanneer je ze aanraakt, moet je dit aanvaarden en stoppen waarmee je bezig bent, ook al vind jij het wel fijn.
- Wanneer iemand 'nee' of 'stop' zegt, dring dan ook niet verder aan.
- Je kan je boos, bang, verdrietig, agressief, ... voelen.
- Het is niet oké om iemand te slaan als je gekwetst bent. Je kan beter 'nee' of 'stop' zeggen en weggaan.
- Praat hierover met iemand (bv. je leraar, je ouders, een vriend, ...).
- Je weet welke woorden je kan gebruiken wanneer je praat over je lichaam.

Leerlingen weten bij wie ze terecht kunnen met vragen of problemen over lichamelijke grenzen.

- Vraag de leerlingen wanneer ze voelen dat ze alleen willen zijn, hoe ze dat zouden doen en reik oplossingen aan.
- Je kan je ouders, leraar, beste vriendje, broers of zussen, ... in vertrouwen nemen.

Kinderen die goed geïnformeerd zijn, maken meer bewuste keuzes, zijn meer weerbaar en starten later met volwassen seksueel gedrag.

SEKSUELE VORMING IS MEER DAN KENNISOVERDRACHT

Om een les echt te laten beklippen en gedragsverandering te bekomen, moeten naast kennis ook

attitudes, vaardigheden, emoties en steun (KAVES) aan bod komen. Niet allemaal in één les, probeer hier aandacht aan te besteden over je lessen heen. Een voorbeeld:

Kennis: je leerlingen weten dat meisjes en jongens deels verschillen, maar ook voor een groot stuk hetzelfde zijn.

Attitudes: je leerlingen vinden jongens en meisjes gelijkwaardig.

Vaardigheden: je leerlingen kunnen opkomen voor iemand wanneer die gediscrimineerd wordt op basis van gender.

Emoties: je leerlingen voelen aan dat het fout is om iemand niet te laten meespelen omdat ze een ander gender hebben.

Steun: je leerlingen weten wie ze om informatie en hulp kunnen vragen.

AFSPRAKEN MAKEN MET PICKASOLL

Om ervoor te zorgen dat iedereen zich veilig voelt tijdens je les, kan je best aan het begin van je les enkele afspraken maken. Zoals: persoonlijke informatie blijft in de groep, kies wat je wel en niet vertelt, niet alles is voor alle oren bedoeld, luisteren is belangrijk, dus niet enkel praten. Je leerlingen kunnen er misschien zelf al enkele verzinnen, dan heb je meteen gedragenheid.

Noteer de afspraken op een voor iedereen zichtbare plaats. Als leerlingen zich niet aan deze afspraken houden, dan verwijst je naar deze afspraken.

PICKASOLL is een handige kapstok die je op bord kan schrijven, en waar je doorheen de les naar kan verwijzen, bv. wanneer leerlingen elkaar niet laten uitpraten.

Privacy: Persoonlijke informatie is vertrouwelijk en blijft binnen de groep. Wat we hier horen, gebruiken we niet in andere situaties. Ook de leraar vertelt niet zomaar aan collega's wat er besproken wordt.

Ik-persoon: We praten over onszelf. We zijn open en eerlijk in wat we vertellen. We spreken dus ook niet in naam van anderen.

Cultuur: Hou rekening

met de verschillende culturele achtergronden die in de groep meespelen. 'Cultuur' kan verwijzen naar je afkomst, maar ook naar je religie of je thuiscultuur. Iedereen heeft een cultuur, ook kinderen zonder migratieachtergrond of religie.

Kiezen: Kies wat je wel en niet vertelt. Niet alles is voor alle oren bedoeld. Je mag je gevoelens en gedachten voor jezelf houden als dit beter voelt.

Actief: Wees actief in het groepsgebeuren. Je krijgt de kans om zelf te bepalen waarover het gaat. Wacht dus niet af tot iemand anders iets inbrengt, maar stel zelf vragen en geef zelf ook antwoorden.

Seksualiteit: Seksualiteit betekent niet alleen met iemand naar bed gaan. Je zit soms te dromen over je crush, wil iemand kussen of knuffelen, of een liefdesbrief schrijven. En je ziet heel wat seksualiteit en relaties om je heen. We hebben het hier dus over alle vormen van seksualiteit en iedereen kan erover meepraten. Er zijn grote verschillen in de wijze waarop mensen met seks omgaan.

Oriëntatie: Mensen kunnen heteroseksueel, homoseksueel, lesbisch, biseksueel en meer zijn. Welke seksuele oriëntatie je ook hebt, iedereen is uniek en verdient respect.

Luisteren: Luisteren is belangrijk, niet alleen praten. Je hoeft niet iedereen leuk te vinden, maar respect voor ieders eigenheid, talenten en interesses is wel belangrijk.

Lachen: Humor is belangrijk. Het helpt om je zenuwen wat te kalmeren. Uitlachen kan niet.

IK HEB EEN HEEL DIVERSE KLAS, WAAR MOET IK OP LETTEN?

Diversiteit speelt zich niet enkel af op de identiteitsas etniciteit/cultuur, maar gaat ook over of je een beperking hebt of niet, de samenstelling van je gezin, de koopkracht van je gezin, je gender en seksuele oriëntatie, geloofsbeleving, relationele

Maak gebruik van de diverse standpunten en ervaringen in je klas om de leeransen van je leerlingen te vergroten.

en seksuele ervaringen, enzovoort. Je klas is dus waarschijnlijk heel divers. En elke persoon is een kruispunt van verschillende identiteitsassen, waar ze telkens een dominante of minderheidspositie op innemen. Dit noemen we 'kruispuntdenken' of 'intersectieel denken'.

Stel dat een kind (1) niet voldoet aan het heersende schoonheidsideaal én (2) geen merkkleren kan betalen én (3) thuis een andere taal dan het Nederlands spreekt. Dat kind kan nadelen ondervinden doordat hij of zij niet voldoet aan de dominante normen of minder macht/inspraak heeft. Die kenmerken beïnvloeden en versterken elkaar onderling. Zij die wel voldoen aan de normen of meer macht hebben, bevinden zich op dat moment in die context in een geprivilegieerde positie.

Je kan deze diversiteit gebruiken in je lessen. Kinderen brengen hun eigen perspectief binnen en kunnen zo van elkaar leren. Zorg er als leraar wel voor dat er voldoende veiligheid is, dat ze echt naar elkaar luisteren, en dat je elk perspectief even sterk waardeert. Je hoeft als leraar dan enkel nog het gesprek in goede banen te leiden, en doorvragen zodat ze tot nieuwe inzichten komen. Het helpt als je in groepsgesprekken zelf de rol van 'dom konijn' aanneemt, om zo je eigen vooroordelen te vermijden. Je geeft dus geen mening, maar stelt enkel vragen om hen beter te begrijpen. Vragen die hierbij kunnen helpen zijn: 'Hoe bedoel je dat?', 'Kan je daar wat meer over vertellen?', 'Wat maakt dat je dat denkt?'. Vermijd waarom-vragen, sommige mensen schieten daarvan in een verdedigende houding omdat ze het gevoel hebben dat ze zich moeten verantwoorden.

Leg ook voldoende nadruk op de gelijkenissen. Hoewel mensen soms heel verschillend zijn, hebben ze vaak meer gemeen dan op het eerste

zicht lijkt. Iedereen heeft een lichaam, familie in één of andere vorm, dromen, verwachtingen en angsten.

MOET IK DE OUDERS VAN DE LEERLINGEN VERWITTIGEN?

Relaties en seksualiteit staan in de eindtermen en maken normaal gezien deel uit van het pedagogische project van de school. Ouders hebben het pedagogisch project van de school ondertekend en op die manier indirect hun toestemming gegeven. Je hoeft dus geen specifieke toestemming te vragen. Het is ook niet echt noodzakelijk om hen in te lichten. Maar het kan wel zorgen voor een betere verstandhouding. En ouders kunnen zich voorbereiden op de vragen die hun kinderen hen na afloop van de lessen zullen stellen. Sommige ouders vinden het lastig als ze niet op voorhand zijn ingelicht over deze lessen. Er heerst vaak een beschermingsdrang naar de kinderen toe. Zullen ze wel de juiste waarden aangeleerd krijgen? Zullen ze de kinderen niet aanzetten tot seks? Wordt er wel rekening gehouden met de visie op seksualiteit van de ouders? Meestal volstaat het om te luisteren naar hun bekommernissen en uitleg te geven over de waarden die je wil meegeven en over je manier van werken.

CONCLUSIE

Kleuters en kinderen groeien op in een relationele en seksuele wereld, en willen deze beter leren begrijpen. De competenties die ze opbouwen bereiden hen voor om later op een veilige en verantwoordelijke manier hun seksualiteit te beleven. Creëer een veilige sfeer in je klas en op school, zodat ze op een comfortabele manier kunnen leren. Maak gebruik van de diverse standpunten en ervaringen in je klas om de leeransen van je leerlingen te vergroten. Of je de ouders op voorhand inlicht is een keuze van de school. De eindtermen zijn de leidraad voor wat gekend moet zijn aan het eind van het basisonderwijs. Op [sensoa.be](https://www.sensoa.be) vind je concrete info over hoe je dat kan doen.

BRONNEN

BZgA, Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (2016). Policy Brief No. 2 Sexuality Education: What is its impact?, geraadpleegd via <https://www.bzga-whocc.de/en/publications/policy-briefs-on-sexuality-education/>

Pimento (2016). What the FAQ?! Hoe begeleid je relationele en seksuele vorming in superdiverse groepen?, geraadpleegd via <https://www.pimento.be/what-the-faq/>

World Health Organization Regional Office for Europe & Federal Centre for Health Education (BZgA) (2010). Standards for Sexuality Education in Europe, geraadpleegd via <https://www.bzga-whocc.de/en/publications/standards-in-sexuality-education/>

Seksuele integriteit:

van een leuke les tot een gedragen beleid

Wat is seksuele integriteit? Is er seksueel grensoverschrijdend gedrag in Vlaamse basisscholen? Hoe zet je als basisschool in op seksuele integriteit?

Meestal verloopt de seksuele ontwikkeling van kinderen zonder dat hun seksuele integriteit in gevaar komt, gelukkig maar! Maar als het misloopt kunnen de gevolgen groot zijn. Zo weten we dat mensen die als kind meermaals seksueel grensoverschrijdend gedrag meemaken, later op volwassen leeftijd dubbel zo veel kans lopen als andere volwassenen om opnieuw slachtoffer te worden. De veilige basis wordt dus best al zo vroeg mogelijk gelegd, ook op school waar kinderen een groot deel van hun tijd doorbrengen. Hoe pak je dat aan in de klas en ruimer op je school?

SEKSUEEL GRENDOverschrijdend Gedrag op School

Seksueel grensoverschrijdend gedrag kan op verschillende plaatsen gebeuren. Thuis of in familieverband, in de vrije tijd of op school. Daarnaast mogen we niet vergeten dat kinderen ook steeds jonger online de wereld verkennen en ook daar kunnen zaken gebeuren die voor hen gevaarlijk of niet fijn kunnen zijn.

In onderzoek van UCLL¹ werd gekeken naar de contexten waarin kinderen en jongeren seksueel grensoverschrijdend gedrag meemaken. Er werd bevraagd vanaf 10 jaar. 16% van de kinderen tussen 10 en 12 jaar geeft aan het afgelopen jaar seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt op school.

Wie stelt er dat gedrag? In 93% van de gevallen gebeurt seksueel grensoverschrijdend gedrag op school door een ander kind. In de overige gevallen is het een volwassene die over de grens gaat. In beide gevallen geldt dat het bijna altijd iemand is die het kind kent. Het beeld dat leeft over de pleger als onbekende man in de bosjes klopt dus niet, noch op school, noch in andere contexten.

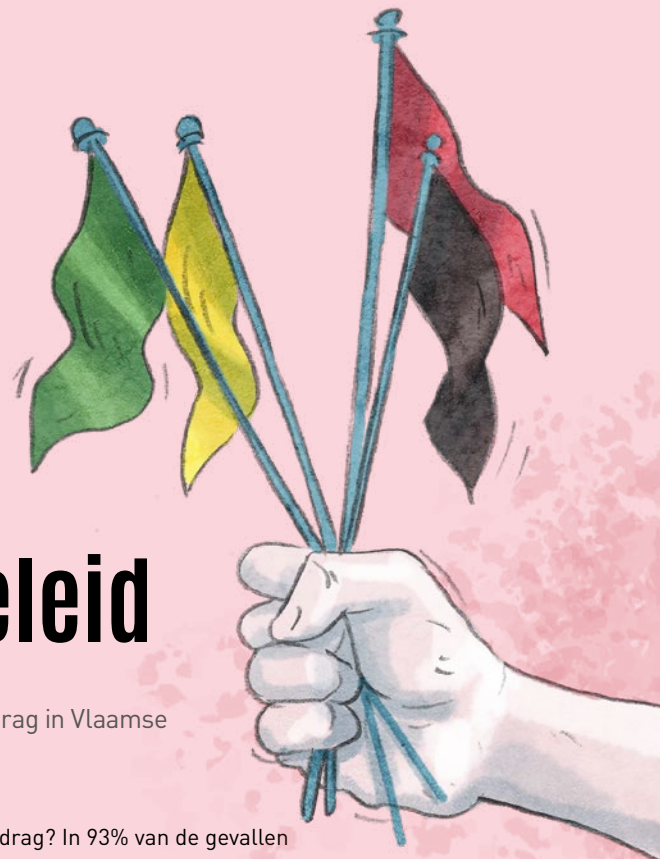
WHAT'S IN A NAME?

Er is geen algemene definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het hangt af van onderzoek tot onderzoek wat juist wordt meegenomen in het begrip.

Als we kijken naar het grootste onderzoek dat de afgelopen jaren gebeurde in België² dan zien we dat zij veel verschillende gedragingen meenemen. Het gaat van 'kwetsende seksuele aanrakingen' tot 'gedwongen worden tot naakt zijn' en 'verkrachting'. Als we in het onderzoek over de contexten gaan kijken, zien we dat de meest voorkomende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag op school deze zijn: ongewenste seksuele aanrakingen, gekust worden tegen de zin, iemand die ongewenst keek naar geslachtsdelen of borsten, en verplicht worden de eigen kleren uit te trekken³.

TEKST

Julia Day (Sensoa, beleidsmedewerker Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag)

Sensoa gebruikt de criteria van het Sensoa Vlaggensysteem⁴ om te bepalen of seksueel gedrag grensoverschrijdend is.

1 Wederzijdse toestemming: alle betrokkenen gaan akkoord en voelen zich er prettig bij.

2 Vrijwilligheid: er is geen sprake van beloning, manipulatie, druk of dwang.

3 Gelijkwaardigheid: de partners zijn aan elkaar gewaagd op vlak van leeftijd, intelligentie, macht, maturiteit.

4 Ontwikkeling: het gedrag is typisch en aanvaardbaar voor de ontwikkelingsfase.

5 Context: het gedrag houdt rekening met de omgeving en stoort/choqueert niet.

6 Zelfrespect: het kind kan de fysieke, emotionele of psychische schade inschatten en houdt hier rekening mee.

Vanaf het moment dat één van deze criteria niet oké is, spreken we van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Wanneer een van de eerste drie criteria echt niet oké is, benoemen we het gedrag als misbruik.

In het Vlaggensysteem wordt op basis van de criteria een vlag bepaald, van groen tot zwart. Aan elke vlag is een pedagogische reactie gekoppeld. Lees meer op www.vlaggensysteem.be.

We kunnen het ook positiever stellen en spreken over seksuele integriteit. Over de veelgebruikte term integriteit bestaan ook veel meningen die inhoudelijk verschillen. Onder bescherming van de integriteit wordt verstaan “de onaantastbaarheid van het lichaam van elk individu. De kern is dat een individu zelf mag en kan bepalen welke ingrepen het van buitenaf duldt en dat het niet gedwongen mag worden iets anders te doen dan wat het zelf beoogt”. En nog: “Integriteit gaat om het leren grenzen stellen én om het leren omgaan met grenzen, bepaald door anderen (groepsleden, leiding, enzovoort) en door maatschappelijke waarden en normen”.⁵

IN DE KLAS: VAN WEERBAARHEID TOT HET RESPECTEREN VAN ANDEREN

Je kan niet vroeg genoeg beginnen

‘Echt waar?’ denk je nu misschien. Ja hoor! Het kunnen herkennen en benoemen van de eigen grenzen is iets waar je al heel vroeg aan kan werken. Al bij de allerjongsten kan je het hebben over lichaamsdelen. Het is belangrijk dat zij deze kunnen benoemen, niet enkel om een positief zelfbeeld te ontwikkelen, vrij van onnodige schaamte, maar ook om het te kunnen benoemen als er toch iets misloopt. Hoofd, schouders, knie en vagina/penis is dus de boodschap in de peuter- en kleuterklas. We zien ook dat jonge kinderen soms over grenzen gaan vanuit nieuwsgierigheid (denk aan het broekje van andere kindjes aftrekken). Door correcte informatie te geven kan je dus al voorkomen dat kinderen uit nieuwsgierigheid over de grens gaan. Daarnaast focus je op wat jonge kinderen sowieso moeten leren: het herkennen en benoemen van gevoelens, bij zichzelf én bij anderen. Gelukkig zijn er heel wat leermiddelen voor handen om al van jongs af aan met kinderen dit thema al spelenderwijs aan te kaarten.

1 Van Haeken, S., Verdonck, E., & Groenen, A. (2018). *Geweld, meten en geteld*. Leuven: UCLL.
2 Buysse, A., Caen, M., Dewaele, A., Enzlin, P., Lievens, J., T'sjoen, G., ... Vermeersch, H. (2013). *Seksuele gezondheid in Vlaanderen*. Gent: Academia Press.
3 Van Haeken, S., Verdonck, E., & Groenen, A. (2018). *Geweld, meten en geteld*. Leuven: UCLL.
4 Frans, E., & Franck, T. (2017). *Sensoa Vlaggensysteem*. Antwerpen: Garant.
5 Vanobbergen, B. (2013). *Over integriteit. Een kinderrechten-perspectief op geweld (op school)*. CDR.

Van weerbaarheid tot het respecteren van anderen

Het is erg belangrijk dat kinderen hun eigen gevoelens leren herkennen en benoemen. Dat zorgt ervoor dat ze op lange termijn die grenzen bij zichzelf beter aanvoelen en aangeven. Hoe voelt een nee? Wat zeg of doe ik als ik iets niet fijn vind? Wat is het verschil tussen goede en slechte geheimpjes? We willen kinderen opvoeden die weerbaar zijn en hulp kunnen inroepen als hun grenzen (dreigen) overschreden (te) worden.

Daarnaast is het echter ook belangrijk stil te staan bij het respecteren van de grenzen van anderen. Je hoort tegenwoordig meer over 'het opvoeden van onze jongens met respect voor vrouwen' maar vergeet ook het omgekeerde niet, ook meisjes overschrijden grenzen en jongens worden slachtoffer. Heb het dus ook over 'Hoe merk ik of een ander kind iets leuk vindt? Hoe vraag ik om iets dat ik wil? Wat doe ik met een nee? Is het omdat ik knuffels leuk vind dat ik iemand anders altijd wil knuffelen?'. Je kan hierbij ook andere voorbeelden gebruiken dan seksuele situaties zoals speelgoed afpakken.

In het artikel 'Seksuele vorming: begin vroeg en breed' (op pag. 2-6) vind je alvast welke boodschappen je best meegeeft aan kleuters. Voor de andere leeftijden vind je die informatie op www.sensoa.be/lesgeven-over-grenzen-en-weerbaarheid.

Mediawijsheid

Kinderen hebben al in de lagere school toegang tot internet via laptops, tablets en smartphones. Hier is op zich natuurlijk niets mis mee, integendeel, het biedt hen heel wat leerkansen en manieren om in contact te blijven met vrienden en familie.

We zien echter ook dat heel wat kinderen al in de lagere school vriendschapsverzoeken krijgen

Het kunnen herkennen en benoemen van de eigen grenzen is iets waar je al heel vroeg aan kan werken.

van onbekenden en foto's uitwisselen met vriendjes. Daarnaast kan het ook dat kinderen tijdens het opzoeken van films of spelletjes ongewild in contact komen met seksuele beelden waar ze niet klaar voor zijn. Soms gaan ze net oprecht op zoek naar informatie, maar komen ze bij het intypen van 'seks' iets heel anders tegen dan wat ze zochten. Dit hoeft niet, maar kan, sterk binnenkomen. Deze aspecten rond mediawijsheid en seksualiteit kan je al op jonge leeftijd bespreken:

- Een foto doorsturen zonder toestemming is nooit oké en als het jou overkomt is het nooit jouw schuld!
- Je mag nooit iemand anders onder druk zetten om foto's te maken of te sturen of andere dingen te doen. Spreek een volwassene aan als je onder druk wordt gezet.
- Je moet ongeveer even oud zijn als de persoon met wie je online flirt. Op jouw leeftijd praat je ook enkel met mensen die je in het echt kent. Geef nooit informatie zoals je naam of adres aan onbekenden.

- Het is normaal dat je nieuwsgierig bent en dingen opzoekt en dat je foto's met vrienden uitwisselt. In de lagere school houd je je best aan de oma-regel als het gaat om foto's (niets sturen waarvan je het gênant zou vinden als die bij je oma op de kast zou staan).
- Online voelt vaak hetzelfde als offline maar er zijn dingen waar je best extra over nadenkt. Zo kan je een wachtwoord op je gsm of tablet zetten zodat niet iedereen zomaar je berichten en foto's kan zien en is het oké om

dingen die te maken hebben met seks op te zoeken maar doe je dit best ergens waar je geen anderen stoort.

Meer info over welk seksueel gedrag online (niet) oké is vanaf 7 jaar vind je in de tool 'Hé het is oké' (Sensoa).

WAT WE ZEGGEN EN WAT WE DOEN

We kunnen veel informatie meegeven in de klas en daar kan je, zoals gezegd, niet vroeg genoeg

Leermiddelen

Op www.sensoa.be/materiaal vind je heel wat materialen en prentenboekjes om met kinderen te werken rond dit thema, enkele voorbeelden:

Giechelgeheimpjes

Leeftijd: 3-7 jaar
Groot formaat prentenboek om kinderen weerbaar te maken tegen seksueel overschrijdend gedrag, pesten en geweld. Bij het prentenboek is een korte handleiding met suggesties voor gesprekken en verwerkingslessen.

Mijn wens, mijn grens (kleuters en lager onderwijs)

Leeftijd: 2,5-6 jaar, 6-12 jaar
Dit gratis te downloaden lesmateriaal staat boordevol werkvormen op maat van jouw leerlingen. Je gaat aan de slag rond weerbaarheid en het respecteren van de wensen en grenzen van anderen.

Space

Leeftijd: 8-12 jaar
Werkvormenbundel van Pimento om seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar te maken bij kinderen van 8-12 jaar. Elk hoofdstuk legt de klemtoon op een ander aspect van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Hoe zet je in op het beschermen van de seksuele integriteit zonder daarbij de ruimte voor gezonde seksuele ontwikkeling te beknotten?

mee beginnen. Maar we vergeten soms dat de belangrijkste leermomenten vaak buiten de lesmomenten vallen. Door hoe we reageren op kinderen die een grens aangeven of door hoe we reageren op een kind dat al eens over een grens gaat, leren ze nog het meeste.

Als er zich toch iets voordoet waarbij grenzen licht worden overschreden, gebruik dit dan als handvat om het er over te hebben. Kinderen botten al eens tegen grenzen, dat is een deel van opgroeien, ook op seksueel vlak, en dat zijn uitgelezen leermomenten als je ze goed aanpakt. Een juf vertelt: "In mijn klas ging het mis toen een jongen (8 jaar) tijdens een spel een meisje probeerde te kussen ondanks dat het meisje aangaf niet te willen. Hij trok hierbij zelfs de rits van haar trui kapot. In gesprek werd duidelijk gemaakt dat dit niet kon zonder dat het meisje dit ook oké vond. Je hebt 2 x een ja nodig. Volgende afspraken werden gemaakt: de jongen zou 'mag ik jou kussen?' vragen volgende keer dat hij hier zin in had, het meisje zou duidelijk antwoorden met 'ja' of 'nee'. De vraag werd nog een paar keer gesteld en met nee beantwoord over de loop van de volgende weken maar dat vonden ze beiden oké zo."

Het gebeurt ook regelmatig dat kinderen heel goed hun grens aangeven maar dat wij hier als volwassenen niet goed op reageren. Niet uit slechte bedoelingen maar gewoon vanuit praktische overwegingen of het niet herkennen hiervan.

Neem nu een kind dat aangeeft dat het zich bij de zwemles niet meer wil omkleden in het gemeenschappelijk kleedhok. Als leraar zeggen we dan al snel 'kom niet flauw doen, er kijkt heus

niemand naar jou'. Het kind geeft een grens aan en wij zeggen 'jouw grens is niet zo belangrijk, gehoorzamen is belangrijker'. Wat leren we het kind daarmee? Het kan best zijn dat het praktisch niet

mogelijk is om het omkleedmoment anders te organiseren. Er is bij jonge kinderen ook nog nood aan toezicht, en soms is de infrastructuur nu eenmaal wat ze is. Maar we kunnen wel altijd erkennen dat het kind een grens heeft aangegeven en samen nadenken over alternatieven. 'Ik hoor dat jij het niet fijn vindt om je om te kleden waar iedereen bij is, goed dat je dat even zegt. De kleedkamers zijn nu eenmaal gemeenschappelijk maar is er iets dat we kunnen doen zodat jij je toch wat beter voelt bij het omkleden? Bijvoorbeeld een badjas aandoen of een vriendje die een handdoek voorhoudt?'

EEN BELEID GAAT VERDER

Het is goed om met je school op voorhand al eens na te denken over hoe jullie het thema 'seksualiteit' opnemen in jullie beleid. Hoe zet je in op het beschermen van de seksuele integriteit zonder daarbij de ruimte voor gezonde seksuele ontwikkeling te beknotten? Hoe reageer je best als het toch misloopt?

Met de 5 W's kan je stap voor stap je beleid opstellen. Ze bevatten de 7 stappen uit de Gezonde School-methodiek. Pas als integriteit een duidelijke beleidskeuze is, bereik je blijvend effect.

1 Willen: creëer draagvlak

Beleid werkt alleen als er steun en betrokkenheid is. Willen begint bij het bewust worden van de situatie. In welke mate erkennen en benoemen jij en je team grensoverschrijdend gedrag

als probleem? Tweede vraag is: wil jouw school grensoverschrijdend gedrag aanpakken? Zo ja, waarom? En, hoe ver willen jij en je collega's hierin gaan? Wat zijn de achterliggende redenen en motieven?

2 Weten: Breng de huidige situatie in kaart

In de fase van 'weten' spoor je de risico's, zwakke plekken en sterktes van jouw organisatie op. Zo breng je in kaart waar je integriteitsbeleid nu staat en waar je nog dient op in te zetten. Verzamel zoveel mogelijk gegevens over hoe vaak grensoverschrijdend gedrag in je school voorkomt, over de maatregelen die al genomen zijn en over hun effectiviteit. Bevraag hiervoor zowel de directie, medewerkers als kinderen en ouders.

3 Wegen: Bepaal prioriteiten en maak een plan

Je lijst met knelpunten en risicofactoren kan behoorlijk lang zijn. Aan alles tegelijk werken is vaak niet mogelijk. Maak daarom een plan. Afwegen en prioriteiten stellen zijn daarbij belangrijk.

Voorbeelden van zaken die je in overweging kan nemen: Wat is het risico als het knelpunt blijft bestaan? Welk belang hecht je als team aan het oplossen van het knelpunt? Komt dit overeen met het risico?

4 Werken: Van theorie naar praktijk

In deze fase komt het er op aan om de afgesproken acties stapsgewijs op gang te brengen en in goede banen te leiden. Hou hierbij rekening dat je niet enkel inzet op reactieve acties maar ook oog hebt voor gezonde seksuele ontwikkeling en preventie. Mogelijke maatregelen zijn:

- Formuleer en communiceer een gemeenschappelijke visie op (seksueel) grensoverschrijdend gedrag.
- Leg normen vast in een gedragscode.

- Bied voorlichting en training aan.
- Zorg voor opvang en nazorg na incidenten.

5 Waken: Evalueer en stuur bij

Evalueren is de laatste en tegelijk weer eerste stap in het beleidsproces. Door te evalueren kan je onverwachte resultaten aan het licht brengen, verschillen zien tussen verwachte en behaalde resultaten en nieuwe doelstellingen bepalen.

CONCLUSIE

Seksualiteit is een leerproces en het is normaal dat dit leren niet altijd vanzelf gaat. Als leerkracht en als school hebben we de taak om kinderen te ondersteunen in het worden van weerbare jongeren en volwassenen die bovendien oog hebben voor de grenzen van anderen. Dit kan door leermomenten te grijpen als er eens iets misloopt en door al vanaf de jongste leeftijd bepaalde zaken te bespreken in de klas. Wil je echt een verschil maken, dan start dat bij een gedragen beleid. We hopen je hier alvast op weg te hebben geholpen!

Door hoe we reageren op kinderen die een grens aangeven, leren ze nog het meeste.

Het CLB denkt met je mee

Het CLB ken je vast als de buur waarop je beroep kan doen als de zorg op school niet het hele antwoord kan geven op de noden van een leerling. Dan kan je met de leerling en zijn ouders afspreken dat je een aanmelding doet op het multidisciplinaire overleg, waarop het CLB met alle betrokkenen in gesprek gaat om de vraag helder te krijgen en een geschikte aanpak te zoeken. En ja, dat doen we dus ook als het om seksueel getint gedrag van kinderen en jongeren gaat.

KERNACTIVITEITEN VAN HET CLB

Frode, 11 jaar, nam nog nooit een blad voor de mond. Maar de vrolijke flapuit is veranderd in een kind dat prikkelbaar en boos is. Hij spreekt de juf tegen, heeft slaande ruzie met klasgenootjes, tekent de marges van zijn werkboek vol met kunstwerk dat je normaal gezien alleen op de wc deur in een bruine kroeg aantreft. De juf bewegingsopvoeding zegt: 'door die wintertruien zag je het niet, maar zijn bovenarmen staan vol blauwe plekken'. Nu weten we dat het bij Frode thuis de laatste tijd niet zo goed gaat. Maar is dit een 'normale' reactie op een moeilijke thuissituatie? Is Frode wel veilig thuis? En zou het kunnen dat er ook op seksueel gebied een en ander misloopt? De juf en zorgjuf besluiten om het CLB even te consulteren om te bekijken welke stappen ze kunnen zetten en hoe ze hun zorg aan Frode's ouders kunnen overbrengen.

Ine van het CLB **onthaalt** de vraag van de leraren en speelt meteen in op een heel praktische vraag: hoe kan de zorgjuf op een neutrale, maar betrokken manier melden aan de ouders dat men zich op school zorgen maakt over het welzijn, de veiligheid en de seksuele integriteit van Frode? Samen met de zorgjuf overloopt Ine wat de juf tegen de ouders kan zeggen (**consultatieve leerlingenbegeleiding**).

De ouders reageren positief op het telefoontje van de school, oef. Ze herkennen wel een aantal problemen. Thuis is Frode ook kort van stof. Van andere signalen schrikken ze. Expliciete seksuele tekeningen? Blauwe plekken? Ze komen zo gauw ze kunnen met Frode langs bij het CLB. Of ze ook met de juf en de zorgjuf willen praten? Nou, later wel hoor, want ze willen ook met de school bekijken wat er aan de hand is. Maar nu willen ze eerst een hulpverlener horen.

De vraag wordt verder **verhelderd** en Ine betreft haar CLB collega Laurien, die ervaring heeft met trajecten waarin "verontrusting" naar boven

TEKST
An Victoir
Verantwoordelijke
Psychosociaal functi-
oneren bij Vrij CLB
Netwerk

Wacht niet tot er een manifest probleem is. Betrek het CLB gerust in de planningsfase van je acties. Samen kunnen we problemen voorkomen.

komt. Stapsgewijs wordt de informatie van alle betrokkenen – Frode inclusief – in kaart gebracht en komen een aantal toetsbare hypothesen naar boven (**handelingsgerichte diagnostiek**). Laurien doet beroep op

een teamlid: CLB arts Hanne bekijkt met toestemming van Frode en zijn ouders de blauwe plekken. Aan Hanne vertelt Frode dat hij zichzelf pijn deed omdat fysieke pijn afleidt van dat rotte gevoel waar hij al een hele tijd mee zit. Frode, zijn ouders, zorgjuf en juf en CLB'er Laurien gaan samen om de tafel zitten, zodat iedereen van elkaar kan horen hoe zij de situatie thuis of op school ervaren. Frode zit er de eerste minuten wat stil bij. Al die mensen die zich zorgen maken om hem. Maar het doet hem eigenlijk wel deugd om dat te horen en hij vindt het fijn dat hij kan vertellen hoe hij zich thuis en op school voelt.

Het wordt duidelijk dat Frode's integriteit en veiligheid thuis niet onder druk staan en dat een verwijzing naar een Vertrouwenscentrum Kindermishandeling (**draaischijffunctie**) hier niet aan de orde is. De spanningen thuis wegen wél zwaar op Frode. Zijn gedrag kan wijzen op een depressie. In het adviesgesprek met de ouders (**handelingsgerichte diagnostiek**) wordt Frode doorverwezen voor psychologische begeleiding. Ine belt rond naar verschillende diensten om na te gaan of en wanneer Frode en zijn ouders er terecht kunnen (**draaischijffunctie**). De ouders kiezen voor aanmelding in de kinderpsychiatrische afdeling van het ziekenhuis. Frode ziet het zitten om nu al een aantal zaken aan te pakken samen met CLB'er Laurien. Hij bespreekt met haar wat hij kan doen als hij een boze bui voelt aankomen en ze zullen samen regelmatig evalueren of de uitgeteste strategie ook werkt in de klas en thuis (**begeleiding**). En oh ja, die tekeningen. Stijve

piemels tekenen is héél normaal als je 11 bent. 'Maar je doet dat best niet in je wiskunde werkboek', geeft Frode toe.

SOMS OOK STAPPEN ZETTEN

De vetgedrukte woorden in de tekst hiervoor staan

voor de kernactiviteiten¹ die het CLB inzet als leerlingen, ouders of scholen een zorg melden. Ik geef een aantal bedenkingen mee.

- 1 Op het CLB zijn we blij dat leraren alert zijn en het welbevinden van hun leerlingen ernstig nemen. Uit Frode's verhaal blijkt dat het vermoeden 'seksueel misbruik' gelukkig niet werd bevestigd, maar dat de leraren wel aanvoelden dat er iets niet pluis was. Dankzij hun tussenkomst is Frode nu op weg naar een duurzame oplossing. Onze oproep is dan ook: neem contact op met je CLB als je voelt dat de zorg op school geen afdoende antwoord biedt.
- 2 Denk eraan dat CLB'ers – in tegenstelling tot (zorg)leerkrachten – beroepsgeheim hebben. Dat is een bescherming voor leerlingen (en ouders!) die zich in precaire situaties bevinden. Als leerlingen gevaar lopen, gaat het CLB heus verdere stappen zetten, daar moet je niet ongerust over zijn.
- 3 Ook leerlingen die het moeilijk hebben, groeien verder op seksueel vlak. Ze maken al eens een uitschuiver, zoals Frode deed. Zoals alle kinderen wel eens uitschuijvers maken. Op het CLB mogen we – gelukkig – vaak ook een aantal gedragingen uit de probleemsfeer halen, omdat ze passen bij de normale ontwikkeling.

Uiteraard zijn er ook leerlingen die wél te maken krijgen met ernstige vormen van ongewenst seksueel gedrag. Dat kan er flink inhakken bij een kind. Eerst en vooral gaan we er dan voor zorgen dat de situatie op school of thuis weer veilig wordt. Indien nodig, doen we een beroep

¹ Decreet betreffende de leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding. <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=15236>. Een kernactiviteit komt in de casus niet voor: handelingsgericht advies. De adviezen aan Frode, ouders en school maken in dit verhaal deel uit van de handelingsgerichte diagnostiek.

op de gemandateerde voorzieningen, het parket of externe gespecialiseerde hulpverlening. Ik zeg nadrukkelijk: indien nodig. Want gelukkig zitten er in de omgeving van kinderen ook heel wat krachtige hefboomen om de gevolgen van grensoverschrijdend gedrag te milderen. Juffen en meesters die laten zien dat ze grensoverschrijdend gedrag niet oké vinden en daar ook consequenties aan verbinden, zorgleerkrachten die herstelgericht aan de slag gaan, CLB'ers die kinderen helpen om de klik te maken van 'ik deed iets fout, daarom overkwam het mij' naar 'de ander mocht dat niet doen en iedereen gaat nu meewerken opdat zoiets niet meer gebeurt' ... het zijn ook die 'gewone' interventies die maken dat een ernstige inbreuk op de integriteit geen ondraaglijke last op kinderschouders wordt. En wat met leerlingen die zelf ongewenst seksueel gedrag stellen? Ook zij hebben ondersteuning nodig om hun seksuele ontwikkeling en de relaties met andere kinderen (en volwassenen) terug op een gezond spoor te krijgen. Mag ik ook vertellen dat we daar vaak lichtpuntjes zien? Volgens ramingen van Sensoa stelt 90% van de 'daders' na een correcte pedagogische reactie het gedrag bij, zelfs als de inbreuk op de integriteit van de ander ingrijpend was. Als het gedrag moeilijk te corrigeren is, verwijst het CLB door naar de gespecialiseerde hulpverlening en gaat samen met het kind, de ouders en de school kijken wat werkt om het functioneren van het kind op school te ondersteunen.

WAS HET VROEGER BETER?

"Het was vroeger toch gemakkelijker," hoor ik je zeggen, "toen konden we op CLB'ers beroep doen om in de klas te werken rond seksualiteit en relaties". Dat doen we inderdaad niet meer, want schoolondersteuning is géén kernactiviteit van het CLB volgens het Decreet Leerlingenbegeleiding. Vinden we dat jammer? Een beetje, in de zin dat die lesjes altijd een plezier waren om te geven. Vinden we het verstandig dat het nu anders gaat? Dat ook! In tijden van schaarste moet

je expertise zo gericht mogelijk inzetten. Jullie, de leraren, doen het voortreffelijk in die relationele en seksuele vorming. Met kwaliteitsvol materiaal (bv. het Vlaggensysteem van Sensoa) en gerichte ondersteuning (van jullie pedagogisch begeleiders) gaan jullie kwaliteitsvol aan de slag om te anticiperen en te reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag bij kinderen. Voor pakweg 80% van jullie leerlingen weten jullie perfect hoe jullie het best aanpakken.

De expertise van het CLB kan je inzetten voor die groepen voor wie je je afvraagt of ze voldoende baat hebben bij de 'modale' aanpak. Moet je kinderen met een verstandelijke beperking even streng beoordelen als andere kinderen als ze grensoverschrijdend gedrag stellen? Hoe breng je boodschappen rond seksueel gedrag in een superdiverse leerlingpopulatie? Wat zeg je tegen een mama die het bedenkelijk vindt dat haar zoontje in de poppenhoek speelt, want 'daar wordt hij een homo van'? Hoe breng je het principe dat je toestemming moet geven en vragen aan bij kinderen met ASS die het altijd al knap lastig hebben om contact te leggen en in het hoofd van anderen te kruipen? Het zijn maar enkele voorbeelden van specifieke doelgroepen die mogelijk baat hebben bij andere of extra interventies. Praat erover met je CLB. Ja, dat mag.

In het decreet Leerlingenbegeleiding staat bij **consultatieve leerlingenbegeleiding**: 'een centrum biedt versterking aan de school bij problemen van individuele leerlingen of groepen van leerlingen'. Het CLB zal jullie dus ondersteunen als jullie de interventies op school effectief willen maken voor alle leerlingen, ook de groepen die een bepaalde kwetsbaarheid hebben. Ik durf zeggen: wacht niet tot er een manifest probleem is. Betrek het CLB gerust in de planningsfase van je acties. Samen kunnen we problemen voorkomen en dat is altijd beter dan ze te moeten 'genezen'.

EEN SEINTJE GEVEN

Rest er nog één kernactiviteit van het CLB uit het Decreet Leerlingenbegeleiding om toe te lichten, de **signaalfunctie**. 'Indien het centrum noden vaststelt in de leerlingenpopulatie of een probleem of onregelmatigheid vaststelt in het beleid op leerlingenbegeleiding brengt het centrum de school hiervan op de hoogte.' Taal uit regelgeving is stijfdeftig en klinkt streng. Wat zou een onregelmatigheid in het beleid zijn? Gaat het CLB ons dan op de vingers komen tikken? Laten we het concreet maken.

Elien van het CLB komt vandaag in de klas van juf Caro een observatie doen in het kader van het traject van Marcel (10 jaar). Marcel heeft het soms moeilijk om zijn aandacht bij de les te houden en juf Caro vond het goed om eens precies na te gaan wanneer dat gebeurt, wat er vooraf gaat aan het moment dat Marcel de draad lost en of ze daar consequent op reageert. Elien ziet hoe juf Caro inspeelt op Marcel, maar ze ziet natuurlijk ook andere dingen in de klas. Bijvoorbeeld dat Caro heel vaak een hand op de schouder van kinderen legt of hen over de bol aait als ze het goed doen. Een schouderklopje kan nooit kwaad? Tja, figuurlijk niet, maar letterlijk moet je er mee opletten. We weten namelijk dat veel kinderen het niet fijn vinden dat de juf of meester hen aanraakt, ook al is dat met de beste bedoelingen. Als kind kan je namelijk je 'toestemming' niet geven voor zo'n aanraking en uit loyaliteit naar de juf zullen de meeste kinderen ook nooit zeggen dat ze een aanraking niet prettig vinden. Juf Caro stelt ... grensoverschrijdend gedrag.² Het is even schrikken als iemand jou dat vertelt. Toch is het nuttig dat je zo'n signaal krijgt. Dan kan je alternatieve manieren bedenken om kinderen een pluim of een figuurlijk schouderklopje te geven.

² Ik durf stellen dat we allemaal al grensoverschrijdend gedrag hebben gesteld. Vraag het maar aan de collega die we spontaan drie zoenen gaven op haar verjaardag (terwijl ze daar niet zo tuk op is) of de collega van wie we het etiketje van haar T-shirt netjes onderin vouwden omdat het boven de zoom uitstak. Jazeker, dat zijn lichte vormen van grensoverschrijdend gedrag die we heel eenvoudig kunnen vermijden door eerst te vragen: "vind je het oké?"

Op het CLB zijn we blij dat leraren alert zijn en het welbevinden van hun leerlingen ernstig nemen.

Andere signalen die CLB'ers kunnen opvangen zijn: leraren trekken niet aan één zeel in de aanpak van grensoverschrijdend gedrag, er blijft grensoverschrijdend gedrag van kinderen onder de radar van de leraren, leraren weten niet goed hoe ze met incidenten moeten omgaan, of (jammer genoeg gebeurt dat ook) leraren stellen zwaar grensoverschrijdend gedrag naar kinderen ... Als we dergelijke signalen horen van kinderen die naar ons CLB komen, dan zullen we jullie op de hoogte brengen. Niet om genadeloos kritiek te geven op jullie. Gebruik ons als een dode hoek spiegel: wij bieden jullie een zicht op dingen die gebeuren op school en die misschien aan jullie aandacht ontsnappen. Dan kunnen jullie gericht stappen zetten.

Op het CLB denken we dus graag met jullie mee over de aanpak van grensoverschrijdend gedrag. We kunnen jullie onze gedragswetenschappelijke en medische expertise aanbieden. Zo vullen we elkaar perfect aan in de zorg voor leerlingen. Samen staan we sterk in de zorg en dat is wat onze leerlingen en ouders ook verdienen.

